

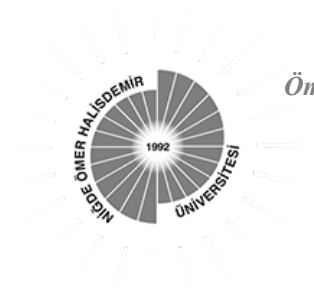
PAPER DETAILS

TITLE: BMİDÇS`den Paris Anlaşması`na: Birleşmiş Milletler`in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları

AUTHORS: Mehmet ÖZTÜRK, Arzu ÖZTÜRK

PAGES: 527-541

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/832675>

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Yıl: 2019 Cilt-Sayı: 12(4) ss: 527-541

Academic Review of Economics and Administrative Sciences

Year: 2019 Vol-Issue: 12(4) pp: 527-541

<http://dergipark.gov.tr/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.494667

Geliş Tarihi / Received: 10.12.2018

Kabul Tarihi / Accepted: 27.09.2019

Araştırma Makalesi

Research Article

BMİDÇS'DEN PARIS ANLAŞMASI'NA: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE ÇABALARI*

Mehmet ÖZTÜRK¹

Arzu ÖZTÜRK²

Özet

Sınraşan niteliğe haiz çevre sorunlarına uluslararası düzeyde çözüm arama uğraşlarının giderek önem kazanmaya başladığı bir süreçte, Birleşmiş Milletler'in, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi/BMİDÇS (United Nations Framework Convention on Climate Change/UNFCCC) ile bu konuda önemli bir adım attığı görülmüştür. BM'nin 1992'de Rio'daki Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açtığı bu sözleşme, ülkelerin onaylaması ile 21 Mart 1994'te yürürlüğe girmiştir. BMİDÇS'nin yürürlüğe girmesinden itibaren ise her yıl " taraflar konferansı (COP)" düzenlenmeye başlanmış ve 2018 yılının sonuna kadar dünyanın farklı kentlerinde 24 " taraflar konferansı" gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliği sorununa ilişkin BM dâhilinde ne tür gelişmeler yaşandığını ve ne kadar yol alınabildiğini belirleyebilmektir. Bunun için özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) iklim değişikliği sorununa yaklaşımına ve BM bünyesinde gerçekleştirilen konferans, sözleşme, protokol ve anlaşmalara başvurulacaktır. Bu kapsamda BMİDÇS önemli bir başlangıç kabul edilip incelenecek, ayrıca, önemlerine binaen iki ayrı taraflar konferansının ürünü olan Kyoto Protokolü'ne ve Paris Anlaşması'na daha detaylı yaklaşılabacaktır.

Anahtar Kelimeler : İklim Değişikliği, BM, BMİDÇS, Taraflar Konferansı, Paris Anlaşması

Jel Sınıflandırılması : Q54, F53

* Bu çalışma, "Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devlet Dışı Aktörler" isimli VIII. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sunulmuş bildirinin revize edilmiş halidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmetozturk@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3556-9216.

² Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, T.B.M.Y.O., Kimya Teknolojileri Bölümü, arzukilic@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4029-7852.

FROM THE UNFCCC TO THE PARIS AGREEMENT: THE UNITED NATIONS' EFFORTS TO COMBAT CLIMATE CHANGE

Abstract

In a process that began to gain increasingly importance of international efforts to find solutions to transboundary environmental problems, it was observed that the United Nations has taken an important step with the UNFCCC in this regard. The convention, opened for signature by the UN at the United Nations Conference on Environment and Development in Rio in 1992, entered into force on 21 March 1994 with the approval of the countries. Since the entry into force of the UNFCCC, "the parties conference (COP)" has been organized every year and 24 "parties conference" has been held in different cities of the world until the end of 2018. The aim of this study is to determine what kind of developments have experienced within the UN on the problem of climate change, and how much could be done. Especially for this, it will be referred to the conferences, agreements, protocols and agreements that are held under the auspices of the UN and the UNSC's approach to the problem of climate change. In this context, the UNFCCC will be examined and considered as an important beginning, and it will be approached in more detail to the Paris Agreement and the Kyoto Protocol, which is the product of the two parties conference.

Key Words : Climate Change, UN, UNFCCC, Conference of the Parties, Paris Agreement

Jel Classification : Q54, F53

GİRİŞ

Küresel yüzey sıcaklıklarındaki artış 19. yüzyılın sonlarından başlayarak 1980'li yıllarla birlikte daha belirgin bir artışa geçtiği ve son yıllarda bunun hat safhalara çıkmaya başladığı görülmektedir. Örneğin, 20. yüzyılda okyanusların ısıları artarken, ortalama deniz seviyesinin 10-20 cm arasında, yüzey sıcaklığının ise 0.6°C arttığı görülmektedir (Türkeş, 2008:1-2). Bu rakamların somut anlamda ne ifade ettiğini daha belirgin anlamak içinse, IPCC (2018) Raporu'na göz atmak yeterli olacaktır. Hali hazırda küresel ısınmanın 1°C'ye ulaştığı ve bu değerin 2040'a kadar 1.5°C'ye ulaşacağı öngörüldüğü rapora göre küresel ısınmadaki bu artış mevcut su kaynaklarının tükenmesine, buzulların hızla erimesiyle deniz seviyesinin yükselmesine, dünyada yiyecek stoklarının bitmesine ve insanların göç etmeye başlamasına neden olacaktır.

Yerküre atmosferinin yapısı içerisinde %0.1'den az bulunan ve doğal sera gazları olarak isimlendirilen karbondioksit/CO², metan/CH₄, diazotoksit/N₂O, Ozon/O₃, kloroflorokarbonlar/CFCs ve su buharı gibi gazlar; "gelen Güneş ışınımına karşı geçirgen, buna karşılık geri salınan uzun dalgalı yer ışınımına karşı çok daha az geçirgen" olması sebebiyle yerküre daha çok ısınmakta ve buna sera etkisi denmektedir. 15°C olan yeryüzü sıcaklık ortalaması sera gazları atmosferde olmasaydı -18°C olacak ve bu da dünyada canlı yaşama olasılığını minimum düzeye getirecekti. Bu yüzden sorun, sera gazlarının var olmasından ziyade insan faaliyetleri sonucu atmosferdeki sera gazları oranının artması⁴

³ Bunun sera gazları içindeki payı %82 ve büyük kısmı fosil yakıtlardan kaynaklanmaktadır. Sanayi devriminden bu yana %31 oranında arttığı gözlemlenmiştir (Akin, 2006: 32).

⁴ Atmosferdeki sera gazlarının oranının artmasını durdurmak için insan kaynaklı sera gazlarının miktarını azaltmak (daha az fosil yakıt kullanmak) ve bu gazları tüketen biyolojik süreçlerin etkinliğini artırmak (fotosentez sırasında karbondioksit kullanan bitkilerin sayısını çoğaltmak) şeklinde başlıca iki öneri getirilmektedir (Ocak, 13.10.2016). Bu sorunla baş etmede örneğin İlge Kıvılcım (2013: 30), sera gazı emisyonlarının "azaltımı" kadar "toplumların ve ekosistemlerin, değişen iklim koşulları ile baş edebilmelerine olanak sağlayıcı eylemleri ve alınan önlemleri" ifade eden "uyum" hususuna da özen gösterilmesi taraftarıdır.

ve bunun sonucunda doğal felaketlerin meydana gelmesidir (Arıkan ve Özsoy, 2008: 13; Akın, 2006: 33-34).

Öncelikle "karşılaştırılabilir bir zaman döneminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri neticesinde iklimde oluşan bir değişiklik" (UNFCCC, 1992: Madde 1-2) olarak tanımlanabilen⁵ iklim değişikliği sorunu "ötelense de olur" ya da genellikle gelişmiş ülkelerde gözlemlendiği ve Per Espen Stoknes'a (2014) atıfla 'psikolojik iklim paradoksu' (iklim değişikliği tehdidinin gerçekte artmasına rağmen buna yönelik kamuoyu algısının azalması ve bu doğrultuda iklim politikalarının az destek görmesi) şeklindeki bir sorun olarak karşımıza çıksa da bugün geldiğimiz noktada küresel bir güvenlik tehdidi haline gelmiş durumdadır.

İklim değişikliğinin tamamen çözülmesi gereken ve yabana atılabilir bir sorun olmadığı, ünlü İngiliz astrofizikçi Stephen Hawking'in düşünce ekseninden yaklaşıldığında daha iyi kavranabilir. Hawking (2016), insanların üzerinde yaşadığı gezegeni yok edici teknolojiye sahip olmakla birlikte ondan kaçma yeteneğini henüz geliştiremediğini, dolayısıyla belki birkaç yüzyıl içinde yıldızların arasında insan kolonileri kurabileceğini ancak o zamana kadar insanlığın içinde yaşadığı tek bir gezegen olduğu için onu koruması gerektiği uyarısında bulunmaktadır.

Son yıllarda çatışma yanlısı devletlerin ve ülkeler arasındaki eşitsizliklerin arttığı hatta gıda güvenliğinin ve gıda fiyatlarının alarm verdiği dünyada belirgin olan iki yeni sorundan birisi iklim değişikliği, diğeri göçtür (Browne, 2014: 1846-1853). Aslında iklim değişikliğinin diğer sorunların bizzat nedeni ya da tetikleyicisi olma vasfının bulunduğu söylenebilir. İklim değişikliği sorununda insan etkisinin yeri çok belirgindir. Zaten bunu gerek daha önce ifade edilen MİDÇS'nin tanımında gerekse de IPCC raporlarında görebilmekteyiz. Örneğin, 30 Eylül 2013 tarihli V. IPCC Ön Değerlendirme Raporu'nda, iklim değişikliği en az %95 oranında insan kaynaklı bir sorun olarak görülmektedir (Kıvılcım, 2013: 17).

Küresel güvenliği tehdit eden bir sorun olan iklim değişikliğinin neden olduğu sorunların başında sel (1988'deki Bangladeş'teki gibi), deniz seviyesinin yükselmesi (bu özellikle Pasifik'teki Tuvalu ve Mikronezya gibi küçük ada uluslarını olumsuz etkilemektedir), yağış miktarının azalması ve kuraklık (özellikle Sahra-Altı Afrika'da olduğu gibi), buzulların erimesi nedeniyle su sıkıntısı (Nepal ve Çin'de olduğu gibi), tropikal fırtınalar (2008'de Myanmar'ı vuran Nargis hortumu gibi) ve dünya çapında açlık gelmektedir (Nawrotzki, 2016: 27-30).

Bitki büyümesi ve verimi konusunda da olumsuz etkisi olan (Tubiello vd., 2007: 19687) iklim değişikliği yine yoksullukla mücadeleyi tehdit ettiği gibi fakir insanları ve fakir ülkeleri, iklimle ilgili şoklara daha fazla maruz bırakabilmektedir. Örneğin iklim değişikliği neticesinde 2030 yılına kadar aşırı yoksul insanlara 100 milyon insanın daha katılacağı öngörülmektedir (Hallegatte vd., 2016: 1-2). Bunun yanı sıra iklim değişikliği, +55°C ila -60°C sıcaklık aralığındaki çevre koşullarına adapte olabilen insanlarda birçok sağlık sorununa yol açabilmektedir (Çelik vd., 2008: 4). Her ne kadar iklim değişiklikleri yoksul ülkeleri daha çok etkiliyor gibi görünse de, tüm dünya ülkeleri bu olumsuzluklardan nasibini almaktadır.

Bu noktada hem bu sorunlarla ilişkili ve hem de sıcaklık artışıyla birlikte ismi sıkça dile getirilen küresel ısınmanın, iklim değişikliğiyle ilişkisinden söz edilmesi gerekir. Küresel ısınmayı "atmosfere salınan gazların neden olduğu düşünülen sera etkisinin sonucunda, dünya üzerinde yıl boyunca kara, deniz ve havada ölçülen ortalama sıcaklıklarda görülen artış" veya "dünyanın ortalama sıcaklık değerlerindeki iklim değişikliğine yol açabilecek artış" (<http://www.isu.gov.tr>, 13.10.2016) olarak

⁵ Latince "klimatis" veya Yunanca "klima" olarak bilinen ve "eğiklik" anlamına da gelen iklim (Kıvılcım, 2013: 21), "yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca yaşanan ya da gözlenen tüm hava koşullarının ortalama durumu" olarak ifade edilebilir (Arıkan ve Özsoy, 2008: 13). BMİDÇS'nde sera gazları (greenhouse gases), "hem insan kaynaklı hem de doğal olup atmosferdeki, kızılötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları" için kullanılmıştır (UNFCCC, 1992: Madde 1/5). BMİDÇS'nde "bir sera gazını, bir aerosolü ya da bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosfere salan herhangi bir işlem ya da faaliyet" kaynak (source); bu öncü maddeyi atmosferden uzaklaştıran herhangi bir işlem, faaliyet ya da mekanizma ise yutak (sink) olarak tanımlanmıştır (UNFCCC, 1992: Madde 1/8 ve 1/9).

tanımlamak mümkündür. Ancak hangi tanım dikkate alınırsa alınsın küresel ısınmayı, iklim değişikliği ile ilişkili ve ona neden olan temel alt faktör olarak görebiliriz.

Yukarıda dile getirilen küresel ısınmayla ilişkisine ve oluşturduğu uluslararası güvenlik tehdidi boyutundaki sorunlara ek olarak iklim değişikliğinin nedenlerine bakıldığında bunların doğal nedenler ve yapay nedenler olmak üzere ikiye ayrılabilirliği görülmektedir. Doğal nedenlerin, dünyanın 4.5 milyarlık jeolojik tarihi boyunca dünya yörüngesindeki değişimleri ifade eden unsurlar olduğu göze çarpmaktadır. Bunlar; kıtasal sürüklenmeler, güneş etkinlikleri, volkanik patlamalar ve dünya yörüngesindeki değişimlerdir. İnsan kaynaklı iklim değişikliği şeklinde de ifade edilebilen yapay iklim değişikliğine neden olan unsurlar ise savaşlar, arazi kullanımındaki değişimler ve fosil yakıt kullanımına dayalı artan sera gazları konsantrasyonlarıdır (Karakuş, 2010: 8-11).

Tüm insanlığı yakından ilgilendiren bir sorun olan iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında Birleşmiş Milletler örgütü bünyesinde ne tür faaliyetlerin yapıldığı, bunların güçlü ve zayıf yanları bu çalışmada cevabı aranacak temel sorulardır. Bunun için öncelikle BM nezdinde bu konuda en önemli adımlardan birisini oluşturan BMİDÇS öncesi gelişmelerin olup olmadığı, BMİDÇS'nin önemi ve ondan sonra iklim değişikliğiyle mücadelede ilerleme sağlanıp sağlanamadığı ve Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması'nın muhtevası itibarıyla bu çabalarındaki yeri değerlendirilecektir.

I. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNDA BMİDÇS ÖNCESİ GELİŞMELER VE İKLİM GÜVENLİĞİNDE BMGK'NİN POZİSYONU

I.I. İklim Değişikliği Sorununa Yaklaşım: BMİDÇS Öncesi Gelişmeler

BMİDÇS öncesi dönemde Edme Mariotte (1681/güneş ışınları), Horace Benedict de Saussure (1760/sera gazı) ve Joseph Fourier (1824/sera gazı küresel ısınma ilişkisi) ve John Tyndall (1859/su buharı ve CO₂'nin atmosferde ısı tutması) gibi pek çok bilim adamı atmosfer, sera gazları ve küresel ısınma üzerine çalışma gerçekleştirmişlerdir. 1895'te İsveçli Svante Arrhenius ise ilk iklim değişikliği tahminleri yaparak bu alanda ün kazanmıştır (Lawn, 2016: 35-36). Bu bilimsel çalışmaların yanı sıra 20. yüzyılın ortalarında ozon tabakasının delinmesi ve iklim değişikliğine ilişkin kaygılar artmıştır. Özellikle 1952 yılında meydana gelen ve binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan Londra Sis Felaketi hava kirliliği ve küresel ısınmaya ilişkin duyarlılıkta önemli bir çıkış açmıştır (Oosthoek, 2010: 95).

BMİSÇS öncesi dönemde çevre ve iklim değişikliği sorunlarına ilişkin başka gelişmeler de yaşanmıştır. Bunlar ise Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: BMİSÇS Öncesi Çevre ve İklim Değişikliği Sorunlarının Ele Alındığı Önemli Gelişmeler⁶

Tarih	Konferans
1972	<i>Stockholm-Uluslararası İnsan Çevresi Konferansı.</i> (Sonucunda Stockholm Deklarasyonu yayımlanmıştır. Eylem planını, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) kurulmasını ve Çevre Fonu üzerindeki kararları içerir. Her bireyin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu benimsenmiştir)
12-23 Şubat 1979	<i>I. Dünya İklim Konferansı</i> (CO ₂ birikimine ve fosil yakıtlara dayalı küresel iklim değişikliğine dikkat çekilmiştir. II. ve III. konferanslar Cenevre'de 1990 ve 2009'da gerçekleştirilmiştir.)
1985	<i>Villach Uluslararası Sera Gazları Toplantısı ve Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi</i>
Eylül 1987	<i>Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü</i>

⁶ Tabloda yararlanılan kaynaklar için bkz.: Kıvılcım, 2013: 36-38; Karakuş, 2010: 5; Çevre ve Orman Bakanlığı, 1998: 4; Özlüer, 2015: 5; Qi, 2011: 296; Montreal Protokolü, 1987.

	(Protokolde belirtilen azaltımın çabuklaştırılması için 1990'da Londra, 1992'de Kopenhag, 1995'de Viyana, 1997'de Montreal, 1999'da Pekin ve 2007'de Montreal'de yeniden düzenlenmiştir)
27-30 Haziran 1988	Değişen Atmosfer Toronto Konferansı
Kasım 1988	Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından IPCC'nin (Intergovernmental Climate Change Panel/Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) Kurulması (BM bünyesinde uluslararası sözleşmelere teknik altyapı sağlanmıştır. 1990'daki I. IPCC Değerlendirme Raporu'nda (FAR) uluslararası bir anlaşma için çağrı yapılmıştır. 1995'teki IPCC II. Değerlendirme Raporu'nda (SAR) iklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğu açıklanmıştır. 2001'deki IPCC'nin III. Değerlendirme Raporu (TAR) COP 7 gibi 2001 yılında, IPCC IV. Değerlendirme Raporu (AR4) COP 13 gibi 2007 yılında, IPCC V. Değerlendirme Raporu (AR5) ise 2013 yılında yapılmış ve bunda küresel iklim değişikliğinin %95 oranında insan kaynaklı olduğu belirlenmiştir)
Aralık 1988	BM Genel Kurulu'nun 43/53 nolu kararı
Kasım 1989	Atmosferik ve İklimsel Değişiklik Konulu Bakanlar Konferansı
21 Aralık 1990	BM Genel Kurulu'nun 45/212 nolu kararıyla "Hükümetlerarası Görüşme Komitesi (INC/HGK)"
INC'nin, BMİDÇS imzalanıncaya kadarki toplantıları	4-14 Şubat 1991 – Washington
	19-28 Haziran 1991 – Cenevre
	9-20 Eylül 1991 – Nairobi
	9-20 Aralık 1991 – Cenevre
	18-28 Şubat / 30 Nisan-9 Mayıs 1992 – New York
3-14 Haziran 1992	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio de Janeiro'da BMİDÇS imzaya açılmış; INC tarafından UNFCCC/BMİDÇS metni kabul edilmiştir)
INC'nin, BMİDÇS yürürlüğe girmesine kadarki toplantıları	7-10 Aralık 1992 – Cenevre
	15-20 Mart 1993 – New York
	16-27 Ağustos 1993 – Cenevre
	7-18 Şubat 1994 – Cenevre
21 Mart 1994	BMİDÇS'nin yürürlüğe girmesi (Rio'daki Yeryüzü Zirvesi'nde ayrıca BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi/UNCCD ve BM Biyoçeşitlilik Sözleşmesi/UNCBD kabul edilmiştir)

I.II. BMGK'nin İklim Güvenliği Yönündeki Adımları

Soğuk Savaş sonrası dönemde BMGK Soğuk Savaş döneminden farklı olarak daha çok BM Kurucu Antlaşması'nın VII. Bölüm kapsamında hareket etmeye başladığı ve bu bağlamda 39. Maddede belirtilen uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek unsurların çerçevesinin genişlediği görülmektedir. İklim değişikliği de bu anlamda yeni bir küresel güvenlik sorunu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bilhassa Soğuş Savaşın hemen ertesinde daha görünür bir hal alan küresel çevre sorunlarının uluslararası barış ve güvenliğin önemli bir unsurunu teşkil etmesi, BMGK'nin, iklim değişikliği de dâhil bu tür sorunları bu kapsamda değerlendirmesini beraberinde getirmiştir. 1994 yılındaki İnsani Kalkınma Raporu'nda yeni bir kavramsallaştırma olarak insani güvenliğe özel bir önem verilirken, söz konusu insani güvenliği tehdit eden 7 güvenlik alanından birisi de çevre güvenliği olarak belirlenmiştir (Human Development Report, 1994: 24-25). Bunun yanı sıra 2009 Haziranında ise bir bildiri yayımlayan BMGK, iklim değişikliğinin uluslararası güvenlik sorunu olduğu hususunda tüm organlarını bilgilendirmiştir (Kıvılcım, 2013: 28). Yine 2011 ve 2015 yıllarında bu sorunu gündemine almakla birlikte 2016 yılında daha fazla üzerinde durmuştur. Bunun nedeni olarak Paris Anlaşması'nın imzalandığı ve yeni BM genel sekreterinin seçildiği yıl olması gösterilmektedir (Bhatiya, 2016: 2-5).

Genel bir çerçevede bakıldığında, BM'nin bu sorununa ilişkin farkındalığını gösteren en somut gelişmenin kendi öncülüğünde gerçekleştirilen İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi olduğu söylenebilir. Bundan sonraki süreçte ise her yıl gerçekleştirilen ve dolayısıyla rutinleşen taraflar konferansı ile bu soruna kararlı yaklaştığını gösteren BM, bu girişimlerinin meyvelerini Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması ile büyük ölçüde toplamaya başlamıştır.

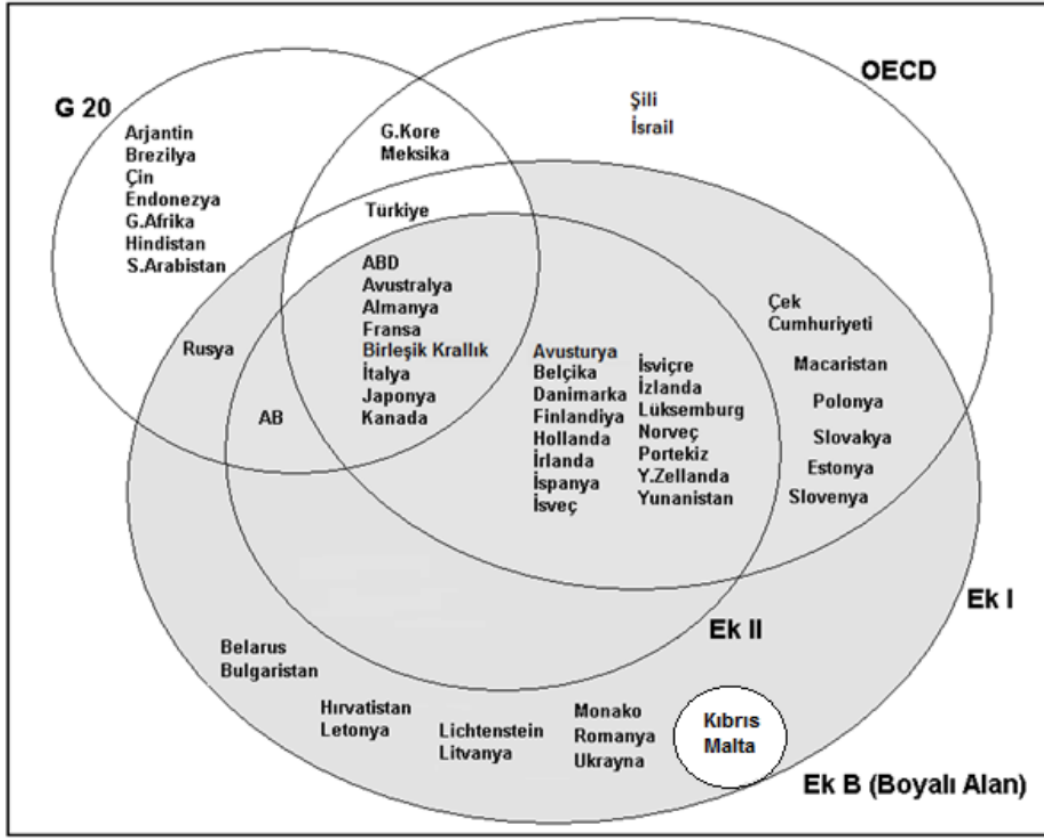
II. BMİDÇS VE TARAFLAR KONFERANSLARI (COPs)

İklim değişikliği müzakere süreci yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 21 Aralık 1990'da "BM Genel Kurulu'nun 45/212 nolu kararıyla 'Hükümetlerarası Görüşme Komitesi (INC/HGK)'" ile başlamaktadır. BM nezdinde çevre sorunlarına duyarlılığın bir göstergesi olarak Rio'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiş ve burada ele alınan üç önemli konudan birisi iklim değişikliği olmuştur. Diğerleri biyolojik çeşitlilik ve çölleşmedir. 1992 yılının 3-14 Haziran tarihler arasında gerçekleştirilen ve "Rio Dünya Zirvesi" de denen bu konferansta Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzaya açılmıştır (UNFCCC, 1992).

Sözleşmenin 2. Maddesi amacı, 3. Maddesi ilkeleri ve 4. Maddesi yükümlülükleri belirler. Sözleşmenin nihai amacı "atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmayı başarmak" şeklinde belirtilirken, ilkeleri olarak ise eşitlik ilkesi, ihtiyatlılık ilkesi, sürdürülebilir kalkınmayı destekleme ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesi olarak belirtilmiştir (BMİDÇS, 1994). Bu ilkelerden en göze çarpanın sonuncu ilke olduğu söylenebilir. Şöyle ki, bazen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin bu ilkeye başvurduğu görülmektedir.

İlgili sözleşmenin 2, 3 ve 4. Maddesi yükümlülükleri belirlerken bir yandan taraf ülkeler için ortak yükümlülükler belirlerken, diğer yandan gelişmiş ve gelişmekte ülke ayrımına gitmiştir. Taraf ülkeler için yükümlülükleri içeren bu durumun üç şekilde tasnifi yapılabilir: a) Tüm tarafları bağlayıcı yükümlülükler b) EK-I taraflarının yükümlülükleri c) EK-II taraflarının yükümlülükleri (BMİDÇS, 1994). Ek-I taraflarını 1992 yılında OECD'ye (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne) üye olan sanayileşmiş ülkeler ve Rusya Federasyonu, Baltık Devletleri ve birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler (ekonomisi geçiş sürecinde ülkeler/EİT) oluştururken, Ek-II taraflarını EİT ülkeleri dışındaki, OECD'ye üye olan Ek-I ülkeleri oluşturmuştur (Özdemir vd., 2013: 4-5).

Sözleşme tüm taraflara sera gazı azaltımı ve buna uygun politikalar izlenmesi konusunda yükümlülük getirmiştir. Ek-I taraflarına sera gazı salımlarını 1990 yılı seviyelerine indirmelerine ek olarak salınımlarını sınırlamaya yönelik önlemler almaya ve yutaklarını iyileştirmeye yönelik politika geliştirmeleri şeklinde yükümlülük getirmiştir. Gelişmiş ülkelere karşı oluşan Ek-II taraflarına ise gelişmekte olan ülkelerin sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için onlara mali ve teknolojik destek sağlamaları noktasında yükümlülük getirmiştir (BMİDÇS, 1994).

Şekil 1: Ek I, Ek II ve Ek B Ülkeleri⁷

50 devletin onay belgesinin BM'ye sunulması ile yürürlüğe gireceği belirtilen Sözleşme'nin bu şartı Şubat 1994'te sağlanmış ve 21 Mart 1994'te yürürlüğe girmiştir (Özdemir vd., 2013: 4). Türkiye, OECD ve G20 üyesi ve gelişmekte olan bir ülke olarak 1992 yılında gelişmiş ülkeler ile birlikte imzaya açılan BMİDÇS'nin metninde yer alan Ek-1 (tarihsel sorumluluk) ve Ek-2 (maddi sorumluluk) listelerinde yer almıştır. Buna karşın, 2001'de Marakeş'teki 7. taraflar konferansında (COP7) alınan kararla (ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi çerçevesinde sözleşmenin Ek-I listesinde bulunan diğer taraflardan farklı bir konumda olan Türkiye'nin özel koşulları tanınarak) ismi EK-II listesinden çıkarılmış, lakin EK-I listesinde kalmıştır (Özdemir vd., 2013: 7,16; Enerji Bakanlığı, 2016).

İklim değişikliği sorunu hakkında karar vermede bilimsel çalışmalar yol gösterici olsa da bu tür kararlarda ne kadar risk alınabileceğini belirleyen politik kararın etkisi belirgindir. Bireylerin ve kültürlerin "tehlike" tanımı ve anlayışında farklılıklar olabileceği argümanı ülkeler için de geçerlidir. Örneğin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden daha fazla mustarip ülke ile bundan daha az etkilenen ülke için bu soruna yaklaşım aynı olmayabilir. Bununla birlikte az ya da çok tüm ülkeleri etkileyen ve küresel bir güvenlik sorunu haline gelen bu sorunla baş etme ihtiyacı, uluslararası toplumu ortak karara varabileceği yer arayışına itmiştir. Bu ise tüm tarafların söz sahibi olduğu ve yılda bir kez gerçekleştirilen "taraflar konferansı"dır (COP) (Ulueren, 2016).

⁷ Şekilde yararlanılan kaynak için bkz. Özdemir vd., 2013: 7.

Tablo 2: Taraflar Konferansı Listesi⁸

Tarihi	Yeri	Taraflar konferansı (COP)
28 Mart-7 Nisan 1995	Berlin Zirvesi (Almanya)	COP 1
Temmuz 1996	Cenevre (İsviçre)	COP 2
1 - 10 Aralık 1997	Kyoto (Japonya)	COP 3
2-13 Kasım 1998	Buenos Aires (Arjantin)	COP 4
25 Ekim-5 Aralık 1999	Bonn (Almanya)	COP 5
13-25 Kasım 2000	Lahey (Hollanda)	COP 6
16-27 Temmuz 2001	Bonn (Almanya)	COP 6-2 ⁹
29 Ekim-10 Kasım 2001	Marakeş (Fas)	COP 7
23 Ekim-1 Kasım 2002	Yeni Delhi (Hindistan)	COP 8
1 - 12 Aralık 2003	Milan (İtalya)	COP 9
6 - 17 Aralık 2004	Buenos Aires (Arjantin)	COP 10
28 Kasım-9 Aralık 2005	Montreal (Kanada)	COP 11
6-17 Kasım 2006	Nairobi (Kenya)	COP 12
3-14 Aralık 2007	Bali (Endonezya)	COP 13
1-12 Aralık 2008	Poznan (Polonya)	COP 14
7-18 Aralık 2009	Kopenhag (Danimarka)	COP 15
29 Kasım-10 Aralık 2010	Cancun (Meksika)	COP 16
28 Kasım-9 Aralık 2011	Durban (G. Afrika)	COP 17
26 Kasım-7 Aralık 2012	Doha (Katar)	COP 18
11-22 Kasım 2013	Varşova (Polonya)	COP 19
1-12 Aralık 2014	Lima (Peru)	COP 20
30 Kasım-11 Aralık 2015	Paris (Fransa)	COP 21
7-18 Kasım 2016	Marakeş (Fas)	COP 22
6-17 Kasım 2017	Bonn (Almanya)	COP 23
2-15 Kasım 2018	Katowice (Polonya)	COP 24

Taraflar konferansı Sözleşme'nin uygulanmasına, kurallarının daha ileriye taşınmasına ilişkin kararların alındığı ve yeni yükümlülüklerin belirlendiği bir platform olarak görülebilir (Özdemir vd., 2013: 5). Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere iklim değişikliğine uluslararası çözüm bulma arayışının bir tezahürü niteliğindeki ve BMİDÇS'nden sonra her yıl düzenlenmiş taraflar konferansı sayısı 2018 sonu itibariyle 24'tür. Ancak Berlin Zirvesi'nden (COP1) Katowice Zirvesi'ne (COP24) kadar gerçekleştirilen taraflar konferanslarından Kyoto (COP3) ve Paris zirvelerinin (COP21) dışında maalesef çok etkili neticeler alınamamıştır.

Örneğin Kopenhag zirvesinde olduğu gibi genelde küresel sıcaklık artışının 2°C ile sınırlandırılması ve gelişmekte olan ülkelerin uyum ve azaltım faaliyetlerinin finansmanı için yıllık 100 milyar Dolar kaynak sağlanması gibi hedefler üzerinden yürütülen zirvelerde maalesef önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Yetersiz hükümler barındıran (Özdemir vd., 2013: 11) ve sonuçları açısından olumlu etki doğurmayan Kopenhag'daki 15. taraflar konferansından Paris'teki 21. taraflar konferansına kadar iklim sisteminin muhafazası ve iklim değişikliği ile mücadele noktasında önemli bir adım atılamadığını örneğin Murat Türkeş (2015: 53) ve Gregor Erbach (2015: 13) da kabul etmektedir.

⁸ Tabloda yararlanılan kaynak için bkz. Session Archive, 2017.

⁹ Kyoto sürecinden ABD'nin çekildiğini bildirmesinden sonra BMİDÇS'ne taraf ülkelerin ilk kez bir araya geldiği Bonn Zirvesi; Lahey'de gerçekleştirilen ve Protokol'ün uygulanmasına ilişkin çıkan anlaşmazlık nedeniyle bitirilemeyen 6. taraflar konferansının devamıdır. Bu bakımdan tabloda 6-2 (COP6 “bis” ya da COP6+) olarak gösterilmiştir (Ulueren, 2016).

III. KYOTO PROTOKOLÜ

11 Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto kentinde gerçekleştirilen 3. taraflar konferansında (COP 3), dünya genelinde sera gazlarının azaltılması notasında bağlayıcı hedefler içeren “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine İlişkin Kyoto Protokolü” benimsenerek 16 Mart 1998 tarihinde New York'ta imzaya açılmıştır. Kyoto Protokolü, 18.11.2004'te Rusya Federasyonu'nun onaylamasıyla 16 Şubat 2005'te yürürlüğe girmiştir (Enerji Bakanlığı, 2016; Ulueren, 2016).

Protokol, sanayileşmiş devletlerin sera gazı salımlarını “*stabilize etmeleri*” doğrultusunda bağlayıcılığı bulunmayan bir yükümlülük barındıran BMİDÇS'nden farklı olarak sanayileşmiş ülkelere bağlayıcı sera gazı azaltım yükümlülüğü öngörmüştür (Kyoto Protokolü, 2005). Bununla birlikte BMİDÇS gibi iki ek listeye sahip Protokol'ün Ek-A kısmında emisyonlarının azaltılması istenen 6 temel sera gazı ve kaynaklandığı sektörler bulunurken, Ek-B kısmında¹⁰ ise Sözleşmenin Ek-I kısmında bulunan ülkeler ve sayısallaştırılmış sera gazı emisyon indirim hedefleri bulunmaktadır. Kyoto Protokolü'nün 3. Maddesine göre; Ek-I'de bulunan taraflar, 2008-2012 yıllarını içeren taahhüt döneminde, Ek-A'da bulunan insanların sebep olduğu doğrudan sera etkisi oluşturan karbon-oksit (CO₂), azot oksitler (N₂O), metan (CH₄), hidroflorokarbonlar (HFCs), perflorokarbonlar (PFCs) ve kükürt hekza florid (SF₆) gazlarının toplam emisyonunu, 1990 yılı seviyesinin en az %5 aşağısına indireceklerdir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 1998: 6; Ulueren, 2016).

Protokol çerçevesinde AB CO₂ salımlarını 1990 yılı düzeyinin %8, Japonya %6, ABD ise %7'nin altına indirmeyi taahhüt etmiştir. Bununla birlikte küresel sera gazı emisyonlarının %25'ine neden olan ABD'de (Ulueren, 2016) dönemin Başkanı Clinton protokolü 1998'de imzalamasına rağmen kongredeki muhalifler onaylamamış ve daha sonraki Başkan Bush¹¹ da bu anlaşmanın ABD ekonomisine olumsuz etkilerini öne sürerek onaylamayacağını bildirmesinden (Qi, 2011: 297) sonra protokol ancak 2005'te yürürlüğe fiilen girebilmiştir. Çünkü protokolün yürürlüğe konulabilmesi için, onaylayan ülkelerin 1990'daki atmosfere saldıkları karbon miktarının yani emisyonlarının yeryüzündeki toplam emisyonun %55'ini bulması şartı ancak 8 senenin nihayetinde Rusya'nın katılımıyla sağlanabilmiştir (<http://www.isu.gov.tr>, 13.10.2016). 2005'te işlerlik kazanan Kyoto Protokolü, iklim değişikliği sorununa özellikle sayısallaştırılmış sera gazı azaltımı noktasında bir yükümlülük getirerek çözüm olma noktasında önemli bir adım olsa da İlgin Ö. Özlüer'e (2015: 6) göre “*yaptırımların muğlaklığı, taahhüt dönemlerinin kısıtlılığı ve Japonya ve Kanada gibi ülkelerin hedeflerini tutturamayacaklarını anlayınca protokolden çekilmeleri*” gibi işlevsizleştirici olumsuzluklar yaşamıştır.

¹⁰ Örneğin Türkiye Kyoto Protokolü'ne taraf olmakla birlikte Ek-B dışı bir ülkedir. Bu bakımdan Türkiye, Kyoto Protokolü'nün 2008-2012 yıllarını içeren birinci yükümlülük periyodunda EK B'de (taraf ülkelerin ve yükümlülüklerin belirtildiği listede) yer almadığı için genel ilke ve hükümlere tabi olmakla birlikte “sayısal olarak belirlenmiş bir sera gazı azaltım yükümlülüğü” yoktur. Türkiye, 05.02.2009'da, 5386 Sayılı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Yönelik Kyoto Protokolü'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'un TBMM'ce kabulü ve 28.05.2009'da resmi uygun bulma belgesinin BM'ye takdim etmesinden sonraki 90. gününe denk gelen 26.08.2009'da yürürlüğe girmesiyle protokole taraf olmuştur (Özdemir vd., 2013: 1,17; Kyoto Protokolü, 2005; Türkeş, 2015: 34). Türkiye Kyoto Protokolü'ne 26 Ağustos 2009'da, 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren BMİDÇS'ne ise 24 Mayıs 2004'te taraf olmuştur (Akın, 2006: 40).

¹¹ Dönemin ABD Başkanı Bush ayrıca, Hindistan ve atmosfere en fazla sera gazı salan Çin gibi gelişme yolundaki ülkelere küresel ısınma ile mücadele yükümlülüğü getirilmediği ve bunun yalnızca gelişmiş ülkelere getirildiği eleştirisinde de bulunmaktaydı (Ulueren, 2016).

IV. PARİS (İKLİM) ANLAŞMASI

Paris'te 2015 Aralığında gerçekleştirilen 21. taraflar konferansında; 2020'de işlerlik kazanacak olan yeni anlaşmanın müzakerelerine¹² başlanmış ve nihayetinde "Paris Anlaşması" ortaya çıkmıştır. 21. taraflar konferansının ve bu konferans sonucunda ortaya çıkan anlaşmanın maddelerinden öne çıkanları şu şekilde belirtilebilir:

• Madde 2/1a'da BMİDÇS'ne taraf olan 197 ülkenin hepsinin küresel iklim değişikliğini 2100 senesine kadar sanayi öncesi döneme göre 2 °C'nin altında ve mümkünse 1.5°C ile sınırlanması hedefi konulmuştur (Adoption of the Paris Agreement, 2015). 1.5°C hedefi yasal olarak bağlayıcı olmayacak olsa da çoğu analist için sürpriz sayılan bu oranın nasıl belirlenebildiği hususunda verilen en net cevap "bilimsel gerçeklik" olmaktadır. Çünkü dönemin BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun "Bir zamanlar inanılmaz olan şey, şimdi durdurulamaz duruma geldi" dediği bu sorunun geldiği boyutları yeni yapılan araştırmalar da desteklemektedir. Örneğin, bu araştırmalara göre ısı artışı 2°C ile sınırlı tutulsa bile alçaktaki Pasifik Okyanusu ülkelerinin (Marshall Adaları ve Kiribati gibi) deniz seviyesindeki yükselişten etkilenerek sular altında kalacağı tahmin edilmektedir (Welch, 2015).

• 4. Maddede "anlaşmaya taraf olan her ülke iklim değişikliği ile mücadelede ulusal katkı hedefini (Ulusal Düzeyde Belirlenmiş Niyet Edilen Katkı/Intended Nationally Determined Contributions/INDC) hazırlayacak, iletecek ve sürdürecektir. Taraflar, bu katkıların amaçlarına ulaşmasına yönelik ulusal azaltım tedbirlerini tatbik edeceklerdir. Ülkelerin bir sonraki ulusal katkı hedefleri öncekilerden daha fazla bir ilerlemeyi hedefleyecektir" (Paris Anlaşması, 2015: 1-2).

Kyoto Protokolü'nün taahhüt periyodunun sona ereceği 2020 sonrası için yeni iklim rejimini belirleyecek anlaşma, ülkelerin ortaklaşa geliştirdikleri sorumlulukları oranından ziyade kendi taahhütlerine (gönüllüğe) dayanan bir döneme işaret etmektedir. Bağlayıcılığı daha az olan bu anlaşma (Özlüer, 2015: 6) aynı zamanda daha öncekilerden farklı olarak sera gazı salınımının düşürülmesinde gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında belirgin bir ayrım yapmadığı öne sürülmektedir. Gönüllülük esasına dayalı bu anlaşma çerçevesinde kalkınmakta olan bir ülke olmakla birlikte dünyayı en çok kirleten ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti (Özbuğday, <http://www.sde.org.tr>, 17.11.2016) Paris'e giden yolda BM'ye sunduğu "ulusal düzeyde belirlenmiş niyet edilen katkı beyanı"nda, sera gazı salım artışını 2030'a kadar sürdürmeyi ancak daha sonrasında net olarak azaltmayı, AB, 2030 itibarıyla 1990 seviyesine göre %40, ABD 2025 itibarıyla 2005 seviyesine göre %28 (Erdil, <http://www.hurriyet.com.tr>, 13.10.2016) Türkiye¹³ ise, 2030 yılında sera gazı emisyonlarını toplamda %21 azaltmayı taahhüt etmiştir (Özbuğday, <http://www.sde.org.tr>, 17.11.2016).

Fakat Paris Anlaşması öncesi ülkelerin verdikleri ulusal katkı beyanlarına tarafların uymaları halinde bile iklim sorununu çözmeye yetmediği bilimsel çalışmalarca ortaya konulmuştur. Örneğin, UNEP'in anlaşmanın yürürlüğe girdiği günkü raporu ve The Emissions Gap 2016 (Seragazi Salımlarında Azaltım Açığı) raporu bu durumu doğrularken, ismi geçen son raporda ayrıca taraflar

¹² Fosil yakıtların yanı sıra buna dayalı kaynaklara sahip ve bunu muhafaza etmeye çalışan Arabistan zirvenin kaybedenleri olarak görülürken, iklim aktivistleri, enerji yatırımcıları ve Fransa hükümeti zirvenin kazananları olarak görülmektedir (Welch, 2015).

¹³ Türkiye sunduğu Niyet Edilen Ulusal Katkı Beyanı'nı, BMİDÇS'nin 2. Maddesinde öngörülen nihai hedefler doğrultusunda ve 19 ve 20. taraflar konferansında alınan kararlar çerçevesinde hazırladığını belirtmiştir. Ulusal şartları konusunda 1990'dan 2012'ye GSMH'nın %230 büyüdüğü, nüfusunun %30'dan fazla arttığı ve Türkiye'nin enerji ihtiyacının her yıl %6-7 arttığı bilgisi verilmiştir. Yine beyanında, BMİDÇS'nin Ek 1'nde yer alan bir ülke olmasına karşın kendisinin diğer ülkelerden farklılık arz ettiğini ve bunun 16. taraflar konferansı kararında da belirtildiğini hatırlatmış ve 2012 yılında Türkiye'deki sera gazı toplam emisyonu içinde CO₂ miktarını 440 milyon ton olarak belirtmiş ve bunun da %70.2'nin enerji sektörüne ait olduğunu vurgulamıştır. Bu hedefler ulaştırma, ormancılık, tarım, binalar, kentsel dönüşüm, atık ve enerji alanlarında önlemler alınmasını içerir. Örneğin, 2030'a kadar güneş enerjisinden elektrik üretimi kapasitesini 10GW'a, rüzgâr enerjisinden 16GW'a çıkartmak, hidroelektrik potansiyelinin tamamından yararlanmak, yüksek hızlı demiryolu projelerinin faaliyete geçirilmesi, eski araçların trafikten çekilmesi gibi (Republic of Turkey Intended Nationally Determined Contribution, 2016).

yükümlülüklerini yerine getirseler dahi 2100'e kadar küresel sıcaklık artışının 2.9°C ile 3.4°C'ye ulaşabileceği vurgulanmaktadır (<http://350turkiye.org>, 17.11.2016).

• 9/1. Maddede belirtildiği üzere, "gelişmiş ülke tarafları Sözleşme kapsamındaki mevcut yükümlülüklerinin bir uzantısı olarak gelişmekte olan ülke taraflarına azaltım ve uyum yönünden destek amaçlı finansal kaynaklar sağlayacaklardır." Bu çerçevede sanayileşmiş ülkeler tarafından 2020'ye kadar yıllık 100 milyar Dolar finans sağlanması, 2025'e kadar uzatılması öngörülen bu taahhüdün 2025 yılından sonra daha da artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca madde 10/1'de anlaşma taraflarının, "iklim değişikliği karşısında esnekliğin geliştirilmesi ve sera gazı salımlarının azaltılması bakımından teknoloji geliştirme ve transferi noktasında uzun vadeli bir vizyonu paylaşmaları" öngörülmüştür (Adoption of the Paris Agreement, 2015; Paris Anlaşması, 2015: 22).

• Madde 21/1'de bu anlaşmanın "onaylama, kabul, tasdik veya iltihaka ilişkin belgelerin Sözleşmenin küresel sera gazı emisyonları toplamının tahminen en az %55'ine tekabül eden en az 55 tarafça kayıt bürosuna teslim edilmesi tarihinden sonraki 30. gün yürürlüğe gireceği" belirtilmiştir (Paris Anlaşması, 2015: 26-27; Adoption of the Paris Agreement, 2015). Dolayısıyla anlaşmanın işlerlik kazanabilmesi için "küresel sera gazı emisyonların en az %55'ini kapsayan en az 55 taraf ülke tarafından onaylanması" şartı getirilmiştir. Ayrıca anlaşmanın Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde (New York'ta) imzaya açık olacağı tarih aralığı olarak da 22.04.2016-21.04.2017 belirtilmiştir (Enerji Bakanlığı, 2016).

Anlaşmayı onaylayan ülkelerin "sera gazı salımını azaltma ve küresel sıcaklık artışını 2°C'nin altında tutmaya yönelik planlarını uygulamaya koyması gerekeceği" yeni dönemde anlaşmanın yürürlüğe girmesi için aranan şartlar sağlanmış ve anlaşma 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir (<http://aa.com.tr>, 17.11.2016). Geline nokta 197 imzacı taraftan 170'inin anlaşmayı onayladığı görülmektedir. ABD ve Çin 22 Nisan 2016'da imzalamış ve 3 Eylül'de onaylamıştır. Rusya ve Türkiye¹⁴ 22 Nisan 2016'da imzalamış olmalarına rağmen henüz onaylamamışlardır (Paris Agreement-Status of Ratification, 2017).

• Madde 18/2'de, "Sözleşmeye taraf olup da işbu Anlaşmaya taraf olmayanların BM tarafından düzenlenen, anlaşmaya ilişkin yardımcı organ toplantılarına gözlemci olarak katılabilecekleri, ancak Paris Anlaşması tarafları toplantılarına (CMA) katılamayacakları" öngörülmüştür (Paris Anlaşması, 2015: 26). Bu anlamda Paris İklim Anlaşması'nın tarafı olan ülkelerin ilk toplantısına (CMA1) Marakeş ev sahipliği yapmıştır. Buradaki 22. taraflar konferansında (COP22), Paris Anlaşması'nın uygulamasına ilişkin önemli konular ele alınmıştır. Bu yapıyla anlaşmayı güçlendirici yönü de bulunmaktadır (<http://350turkiye.org>, 17.11.2016).

Marakeş'te düzenlenen (7.11.2016-18.11.2016) bu konferansın önemli neticeleri ise şu şekilde özetlenebilir. İlk olarak, ABD'nin yeni başkanı Trump'ın Paris Anlaşması'ndan çıkma işaretiyle rağmen ABD'nin dâhil olduğu BMİDÇS'nin 197 üyesi, Paris Antlaşması'nda belirtilen tüm taahhütlerin yerine getirilmesine ilişkin kararlılık mesajı vermişlerdir. İkinci olarak, ABD, Meksika, Kanada ve Almanya gibi ülkeler uzun vadeli (2050 yılına kadar) emisyon azaltımı hedefi belirlemişlerdir. Üçüncü olarak, zirvenin son gününde bir araya gelen Kırılgan Ülkeler Forumu üyesi ülkeler, Paris Anlaşması'nın öngördüğü 1.5°C hedefine uyumlu politikalar izleme ve uzun vadeli dekarbonizasyon stratejisi hazırlama gibi birçok "vizyon" belirlemişlerdir. Son olarak, Paris Anlaşması'nın başlattığı fosil yakıt piyasasından yenilenebilir enerji yatırımlarına doğru geçişin bu zirveyle hızlandığı görülürken, küresel şirketlerden de temiz enerji yatırımı konusunda destek gelmeye başladığı yeni bir döneme girilmiştir (<http://www.kuzeyormanlari.org>, 27.11.2016).

¹⁴ Örneğin Türkiye'nin temel itirazı, Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olmasına karşın Paris İklim Anlaşması'nda gelişmiş ülke kategorisinde yer verilmesi ve yine dünyayı az kirlüten ülkeler arasında yer almasına rağmen en fazla kirlütenlerle aynı kefeye konmasıdır (Erkul, 2017). Türkiye, bilhassa iklim değişikliği ile daha iyi mücadele edebilmek için özel koşulları olduğunu ve emisyon azaltımı ve iklim konusunda gelişmiş-gelişmekte olan ülke ayrımının daha net bir biçimde yapılması gerektiğini öne sürmektedir. Buna karşın bazı raporların da öngördüğü üzere 2030 yılına kadar enerji ithalatında 23 milyar Dolar tasarruf sağlama ve iklim değişikliği müzakerelerinde daha etkin bir politika izleyebilmek için Türkiye'nin anlaşmayı onaylaması gerektiğini düşünenler de vardır (<http://350turkiye.org>, 17.11.2016; <http://www.timeturk.com>, 17.11.2016).

'Karar COP'u' olarak bilinen 2015 Taraflar Konferansı (COP21) ile 'Eylem COP'u' olarak bilinen Marakeş'te düzenlenen COP22'den (Kılınç, 2017) sonra gözler Almanya'nın Bonn şehrinde düzenlenen COP23'e çevrilmiştir. Marakeş Zirvesi gibi Paris İklim Anlaşması'nın uygulanmasında sağlanan ilerlemelerin gözden geçirildiği konferans olmuştur. 6-17 Kasım 2017 tarihleri arasında Fiji'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilen söz konusu konferans, özellikle karbondioksit yoğunluğunun 2016'da rekor seviyeye ulaştığına ilişkin araştırma raporlarının geldiği bir döneme denk gelmesi sebebiyle daha fazla önem kazanmıştır (Dalaman, 2017).

Bununla birlikte 2016 Mayıs sonuna ABD Başkanı Donald Trump'ın Paris Anlaşması'ndan çekileceğini açıklaması (Shear, 2017) sonrasında¹⁵ Washington yönetiminin tutumu Bonn'daki konferansa da yansımış ve ABD burada çekinik kalmıştır. Buna karşın Kyoto Protokolü'nde eyleme geçen Uyum Fonu'nun Paris İklim Anlaşması sonrasında nasıl şekillendirileceğine ilişkin teknik konuların da görüldüğü konferansta, ABD karşısında kendisi gibi karbon salınımı yüksek olan ülkelerden Çin ve Suudi Arabistan'ın müzakere sürecinde aktif rol aldığı gözlenmiştir (<http://iklim.ormansu.gov.tr>, 03.12.2017). Söz konusu ülkelerin Paris İklim Anlaşması'nı esnekletirmeye yönelik çabalarının; 2015'te anlaşma imzalanırken, Obama yönetiminin kendinin de içinde yer alacağı vaadiyle Çin ve Hindistan'ı anlaşmaya yaklaştırma politikasının Trump yönetimiyle tersine evrildiği bir süreçte daha çok alan bulduğu aşikârdır. Böyle bir durumda ise Paris İklim Anlaşması'nın savunucusu AB ülkelerinin çabaları ve ikna kabiliyetleri 2020 yılı sonrası için dizayn edilmeye çalışılan küresel iklim değişikliği rejimini de belirleyici nitelikte olacaktır (Perçin, 2017). Bu dizayn yolunda, Katowice'deki konferansta (COP24'te), iklim değişikliği ile mücadele hedeflerini somutlaştıran Paris Anlaşması Kural Kitabı'nın kabul edilmesi ve önümüzdeki 10 yıl içinde acil eylem gerekliliğine vurgu yapan IPCC'nin 1.5°C Özel Raporu'na devletlerin dikkat kesilmeleri önemli adımlar olarak değerlendirilebilir (Erbach, 2019).

SONUÇ

İklim değişikliği sorununa yönelik BM nezdinde sürdürülmüş ve sürdürülmekte olan çabalara bakıldığında öncelikle BMGK'nin iklim değişikliği sorununu Soğuk Savaş sonrası süreçte yeni bir sorun olarak değerlendirmeye başladığı görülmektedir. BM'nin bu soruna ilişkin farkındalığı noktasında en somut adım kendi himayesinde gerçekleştirilen İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi olmuştur. Bununla atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmayı sağlamayı amaçlamıştır. Ancak burada ortak yükümlülüklerin yanı sıra gelişmiş ve gelişmekte ülke ayrımına dayalı ek yükümlülük de getirmesi dikkat çekicidir. BM, BMİDÇS'den sonraki süreçte her yıl düzenlediği taraflar konferansı ile hem iklim değişikliği sorununa eğilmedeki kararlılığını göstermiş hem de tüm taraflara söz sahibi olabilecekleri bir platform oluşturmuştur. Sözleşme'nin uygulanmasına, kurallarının daha ileriye taşınmasına imkân veren taraflar konferansının 2018 Kasım itibarıyla 24'üncüsü yapılmış ve COP 24'e Polonya (Katowice) ev sahipliği yapmıştır.

BM, iklim değişikliği ile ilgili mücadele çabalarında en belirgin ilerlemeleri, 3. taraflar konferansının ürünü olan Kyoto Protokolü ve 21. taraflar konferansının ürünü olan Paris İklim Anlaşması ile sağlamıştır. 2005'te yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, BMİDÇS'den farklı olarak sanayileşmiş ülkelere bağlayıcı nitelikte sera gazı azaltım yükümlülüğü getirmiştir. 2015 Aralık ayında gerçekleştirilen COP 21'de ise BMİDÇS'ye taraf olan 197 ülkenin hepsinin küresel iklim değişikliğini 2100 senesine kadar sanayi öncesi döneme göre 2 °C'nin altında ve mümkünse 1.5°C ile sınırlandırmasını

¹⁵ Trump, Paris İklim Değişikliği Anlaşması'ndan çekildiğini ve bu kararını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne hemen bildireceğini duyurmuştur. Buna karşın, Anlaşmanın yasal hükümlerine göre, Genel Sekreter'in bu bildirimi en erken 4 Kasım 2019 tarihinde kabul edebileceği, dolayısıyla da ABD'nin ancak resmi olarak 4 Kasım 2020'de anlaşmadan çekilebileceği dile getirilmektedir (<https://www.ntv.com.tr>, 21.11.2017).

öngören Paris Anlaşması imzalanmıştır. 2020'de işlerlik kazanacak olan bu yeni anlaşmayı günümüze kadar 185 ülkenin onayladığı görülmektedir.

Elbette BMİDÇS'den Kyoto Protokolü'ne, ondan Paris (İklim) Anlaşması'na iklim değişikliği ile mücadelede her biri bir öncesinin ileri aşaması olduğunu, bu sorunla mücadelede uluslararası toplumun bilhassa BM bünyesinde sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte insanlığın yakın geleceğini ilgilendiren böyle bir sorun karşısında uluslararası kamuoyunun "iklim paradoksuna" düşmeden hareket etmesi gerekmektedir. Bu bilhassa Çin, ABD, AB, Hindistan ve Rusya gibi dünyayı en çok kirleten devletlerin kamuoyları için daha fazla önem taşımaktadır. Kaldı ki iklim değişikliği sorununa çözüm noktasında şimdiye kadarki yapılan en önemli girişim olan Paris Anlaşması'nda da önceliği dünyanın üzerine en fazla yük bindirenlerin alması gerekmektedir. Özellikle ABD, Rusya ve Çin'in bu anlaşmaya bağlılıkları ya da uzaklıkları anlaşmanın başarı ya da başarısızlığını etkileyecektir.

BM nezdinde yürütülen iklim müzakerelerinde gözlemlenen "öteleme" anlayışından başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin kaçınması gerekir. Kaldı ki, iklim değişikliğinin küresel bir çevre sorunu olduğu düşünüldüğünde ve her ülkenin bir yolcu olduğu dünya treninde çözümler de küresel işbirliğini gerekli kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Paris Anlaşması şimdiye kadar elde edilen önemli bir başarı olarak görülebilir. Ancak geline aşamadan taviz verilmemesi ve bu sorunla mücadelede daha ileri gidilebilmesi için uluslararası topluma daha fazla sorumluluk düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Adoption of the Paris Agreement (2015). <http://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/109.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2016).
- Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 46:2, 29-43.
- Arıkan, Y. ve Özsoy, G. (2008). A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi. *REC Türkiye*, Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi, 1-128.
- Bhatiya, N. (2016). Issue Brief: A Post-Paris Agenda for Climate Security at the UN. *The Century Foundation/tcf.org*, January 13, 1-11.
- BMİDÇS (1994). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi. <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/BMIDCS.aspx?sflang=tr> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Browne, S. (2014). A Changing World: Is the UN Development System Ready?. *Third World Quarterly*, 35:10, 1845-1859.
- Çelik, S., Bacanlı, H. & Görgeç, H. (2008). Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri. *Telekomünikasyon Şube Müdürlüğü*, 1-31.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, (1998). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Yönelik Kyoto Protokolü. 1-62.
- Dalaman, C. (2017). İklim Konferansı Bonn'da Başladı. <https://www.amerikaninsesi.com/a/iklim-konferansi-bonnda-basladi/4102797.html> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Enerji Bakanlığı, (2016). Uluslararası Müzakereler. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Uluslararası-Muzakereler> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Erbach, G. (2015). Negotiating a New UN Climate Agreement. *EPRS/European Parliamentary Research Service*, 1-34.
- Erbach, G. (2019). COP24 Climate Change Conference: Outcomes. *EPRS/European Parliamentary Research Service*, 1-1.
- Erdil, M. (2015). 9 Maddede Paris İklim Zirvesi. <http://www.hurriyet.com.tr/9-maddede-paris-iklim-zirvesi-40019990> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Erkul, N. (2017). Bakan Albayrak: Türkiye, Dünyayı En Fazla Kirletenlerle Aynı Külfete Tabi Tutuluyor. <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-albayrak-turkiye-dunyayi-en-fazla-kirletenlerle-ayni-kulfete-tabi-tutuluyor/934792> (Erişim Tarihi: 13.10.2017).

- Hallegatte, S. vd., (2016). Shock Waves Managing the Impacts of Climate Change on Poverty. *International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank*, Washington, DC: The Publishing and Knowledge Division, The World Bank, 1-207.
- Hawking, S. (2016). This is the Most Dangerous Time for our Planet. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/dec/01/stephen-hawking-dangerous-time-planet-inequality> (Erişim Tarihi: 26.07.2019).
- Human Development Report, (1994). *United Nations Development Programme*, New York: Oxford University Press, 1-226.
- IPCC Raporu, (2018). <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/chapter-1-pdf/> (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
- Karakuş, N. (2010). Yutak Alanların İklim Değişikliği Üzerine Etkilerinin Türkiye Örneğinde Araştırılması. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1-163.
- Kılınç, D. (2017). COP23-Bonn İklim Değişikliği Konferansı Başladı. <http://www.hurriyet.com.tr/cop23-bonn-iklim-degisikligi-konferansi-basladi-40635638> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Kıvılcım, İ. (2013). *2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri: Avrupa Birliği'nin Yeterliliği ve Türkiye'nin Konumu*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, Yayın No: 268, 1-92.
- Küresel Isınma-İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Etkileri. <http://www.isu.gov.tr/icerik/detay.aspx?Id=335>, Erişim Tarihi: 13.10.2016.
- Kyoto Protokolü (2005). <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/Kyoto.aspx?sflang=tr> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Lawn, P. (2016). *Resolving the Climate Change Crisis: The Ecological Economics of Climate Change*, Avustralya: Springer.
- Marakeş İklim Zirvesi Başladı. <http://350turkiye.org/marakes-iklim-zirvesi/> (Erişim Tarihi: 17.11.2016).
- Marakeş İklim Zirvesi'nin 5 Önemli Sonucu. <http://www.kuzeyormanlari.org/2016/11/22/marakes-iklim-zirvesinin-5-onemli-sonucu/> (Erişim Tarihi: 27.11.2016).
- Montreal Protokolü, (1987). <http://iklim.cob.gov.tr/iklim/AnaSayfa/montrealptotokolu.aspx?sflang=tr> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Nawrotzki, R. J. (2014). Climate Migration and Moral Responsibility. *Ethics, Policy & Environment*, 17:1, 69-87.
- Ocak, M. E. (2015). Küresel Isınmanın Nedenleri Nelerdir?, <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/kuresel-isinmanin-nedenleri-nelerdir> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Oosthoek, J. (2010). Dealing with Climate Change: the National and International Arena. *Past Actions, Present Woes, Future Potential: Rethinking History in the Light of Anthropogenic Climate Change*, (ed. Mark Levene), Warwick: Higher Education Academy, 95-106.
- Özbuğday, F. C. (2015). Paris İklim Anlaşması Küresel Enerji Mimarisi İçin Ne İfade Ediyor?. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/paris-iklim-anlasmasi-kuresel-enerji-mimarisi-icin-ne-ifade-ediyor/4454> (Erişim Tarihi: 17.11.2016).
- Özdemir, A. D., Demirel Yazıcı, D. & Tahmiscioğlu, M. S., (2013). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kapsamında Sürdürülen Müzakere Sürecinin Değerlendirilmesi. *II. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi-TİKDEK*, İstanbul, 1-17.
- Özkaya Özlüer, I. (2015). Önsöz Paris Anlaşması ve Ortak Değerlerin İnşası Sürecinde Hukuk. *Paris Anlaşması: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 21. Taraflar Konferansı-COP 21*, (ed. İlgin Özkaya Özlüer, Ethemcan Turhan, Fevzi Özlüer, (çev. Yunus Bakıhan Çamurdan), Ankara: Ekoloji Kolektifi Derneği, 1-28.
- Paris Agreement-Status of Ratification, (2017). http://unfccc.int/meetings/marrakech_nov_2016/session/9967.php (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Paris Anlaşması, (2015). *Paris Anlaşması: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 21. Taraflar Konferansı-COP 21*. (ed. I. Özkaya Özlüer, E. Turhan, F. Özlüer), Ankara: Ekoloji Kolektifi Derneği, 1-28.
- Paris İklim Değişikliği Anlaşması'ndan Çekilen Trump'a Dünyadan Tepki. https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/paris-iklim-degisikligi-anlasmasindan-cekilen-trump-dunyadan-tepki,LabiUjux7E-SRgt_xPahOw/R2iTWHqfS0WTqFID2TOehA (Erişim Tarihi: 21.11.2017).
- Paris İklim Anlaşması Yürürlüğe Girdi. <http://aa.com.tr/tr/dunya/paris-iklim-anlasmasi-yururluge-girdi/678882> (Erişim tarihi: 17.11.2016).

- Perçin, D. (2017). Paris Zirvesi'nden Bonn Zirvesi'ne Küresel İklim Zirveleri. <http://jusgentiumint.org/wp-content/uploads/2017/06/bonn-zirvesi-2.pdf> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Qi, X. (2011). The Rise of BASIC in UN Climate Change Negotiations. *South African Journal of International Affairs*, 18:3, 295-318.
- Republic of Turkey Intended Nationally Determined Contribution (2016). http://www4.unfccc.int/submissions/INDC/Published%20Documents/Turkey/1/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2016), 1-5.
- Session Archive, (2017). <http://unfccc.int/meetings/items/6237.php?filtbody=53> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Shear, M. D. (2017). Trump Will Withdraw U.S. From Paris Climate Agreement. <https://www.nytimes.com/2017/06/01/climate/trump-paris-climate-agreement.html> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
- Stoknes, P. E. (2014). Rethinking Climate Communications and the "Psychological Climate Paradox". *Energy Res Soc Sci*, 1-10.
- Tubiello, F. N., Soussana, J-F. & Howden S. M., (2007). Crop and Pasture Response to Climate Change. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, Vol. 104, No. 50, 19686-19690.
- Türkeş, M. (2015). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Aralık 2015 Paris Öncesi ve Sonrası 'Gelişmeler' ve Türkiye'nin Durumu/Tutumu. *Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu "İklim Değişikliği Özel Gündemli" Çalışma Toplantısı*, Ankara, 1-75.
- Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri. *2023 Dergisi*, www.2023.gen.tr, 1-14.
- Ulueren, M. (2016). Küresel Isınma BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü. <http://www.mfa.gov.tr/kuresel-isinma-bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-ve-kyto-protokolu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 30.09.2016).
- UNFCCC, (1992). United Nations Framework Convention On Climate Change. *United Nations*. <http://unfccc.int/timeline/> (Erişim Tarihi: 26.07.2019).
- Welch, C. (2015). Paris İklim Zirvesi'nde Tarihsel Anlaşma. <http://www.nationalgeographic.com.tr/makale/kesfet/paris-iklim-zirvesinde-tarihsel-anlasma/2683> (Erişim Tarihi: 13.10.2016).
- Yeni İklim Rejiminin Kuralları Bonn'da Görüldü. <http://iklim.ormansu.gov.tr/Haber.aspx?ID=34> (Erişim Tarihi: 03.12.2017).
22. BM İklim Değişikliği Taraflar Konferansı. <http://www.timeturk.com/22-bm-iklim-degisikligi-taraflar-konferansi/haber-365639> (Erişim Tarihi: 17.11.2016).